

Co kvete na jaře

Průvodce vybranými druhy jarní květeny

Co kvete na jaře

Průvodce vybranými druhy jarní květeny

Lydie Dudová
Markéta Fránková
Petra Hájková

BOTANICKÝ
ÚSTAV AV ČR
v.v.i.

ODDĚLENÍ VEGETAČNÍ EKOLOGIE
PALEOEKOLOGICKÁ LABORATOŘ

prvosenka jarní

prvosenkovitě

Popis rostliny

- 4 až 20 cm
- přízemní růžice svraskalých listů
- květenství s nafouklými kalichy a sytě žlutými květy

Stanoviště

světlé lesy, stráně a v křoviny

Doba kvetení

duben a květen

Podobný druh

prvosenka vyšší (kalichy přitisklé a květy sírově žluté - světlejší)

Zajímavosti

Lidově se nazývá petrklíč nebo bylina svatého Petra – odemyká jaro.

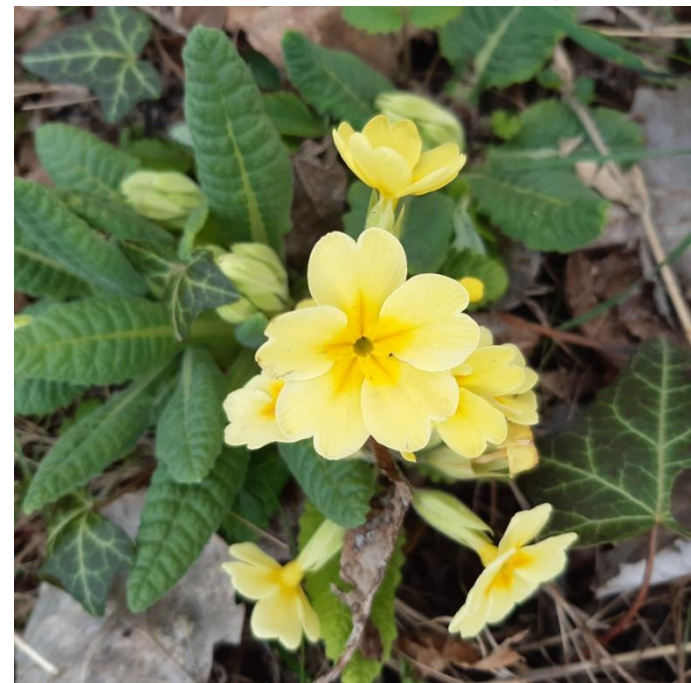
Prvosenka je vytrvalá bylina, která se dožívá až padesáti let.

Lidé ji sbírali už ve středověku: listy dávali do salátů a z květů dělali víno, medovinu a ocet nebo je jedli čerstvé obalené v cukru.

Pro své účinné látky se využívá i dnes např. při léčbě kašle, květ se sbírá na čaj. V posledních desetiletích jí v některých oblastech ubylo v důsledku hnojení, používání herbicidů, rozorání travních porostů a přeměny listnatých lesů na jehličnaté.

V zahrádkách se pěstují barevné kultivary prvosenky bezlodyžné, která je původní např. v Karpatech a Alpách (primulky).

prvosenka bezlodyžná

violka Rivinova

violkovité

Popis rostliny

- 10 až 35 cm, vytrvalá bylina
- srdčité listy, rostoucí z oddenku
- fialové květy s bílou ostruhou, nevoní

Stanoviště

světlé lesy v teplých oblastech

Doba kvetení duben až červen

Velmi podobné druhy:

violka lesní (fialová ostruha, užší listy)

violka vonná (sytě fialové květy, voní, kvete dříve, již od března)

Zajímavosti

Violek je u nás 26 druhů a mnohé se mezi sebou kříží.

Violka vonná pochází ze Středomoří, ale již ve středověku se u nás pěstovala a zdomácněla. Má kromě sytě fialových květů i bílé a sytě růžově kvetoucí formy. Avšak pozor, bílé kvetoucí formu violky vonné lze zaměnit s kriticky ohroženým druhem vyskytujícím se na jihovýchodní Moravě, zejména v Bílých Karpatech – violkou bílou (nevoní a má přezimující protáhlé listy).

Rod Viola, to nejsou jen fialky, ale také macešky, které vznikly zkřížením našich violek (žlutá a trojbarevná) s violkou altajskou na začátku 19. století.

Květy violek jsou jedlé, lze je použít jako ozdobu při pečení nebo zamrazit do ledových kostek a ozdobit tak nápoje.

Kriticky ohrožená violka bílá.

sasanka hajní

pryskyřníkovité

Popis rostliny

- 10 až 20 cm, vytrvalá bylina
- bílé, většinou šestičetné květy
- pod květem trojčetné listeny velmi podobné listům
- listy trojčetné, vyrůstající z podzemního plazivého oddenku

Stanoviště

listnaté lesy se silnější vrstvou humusu

Doba kvetení

březen až květen

Ondřej Vild

Zajímavosti

Sasanka hajní vykvétá ještě před olistěním stromů, aby ke svému vývoji získala co nejvíce světla.

Může vytvářet velké porosty zejména v listnatých lesích.

Oddenek umožňuje sasance "cestovat". Na jednom konci asi 30 cm dlouhého podzemního oddenku se tvoří pupen, kterým oddenek přirůstá, kdežto druhý konec oddenku odumírá. Tím se sasanka pomalu posunuje a tak si zajišťuje stále dostatek živin v půdě.

sasanka pryskyřníkovitá

pryskyřníkovité

Popis rostliny

- 10 až 25 cm, vytrvalá bylina
- žluté, většinou pětičetné květy
- velmi podobná sasance hajní

Stanoviště

Na vlhčích místech v listnatých lesích, spíše v nižších polohách. Je méně častá než sasanka hajní, kterou najdete i v horách.

Doba kvetení

duben a květen

Zajímavosti

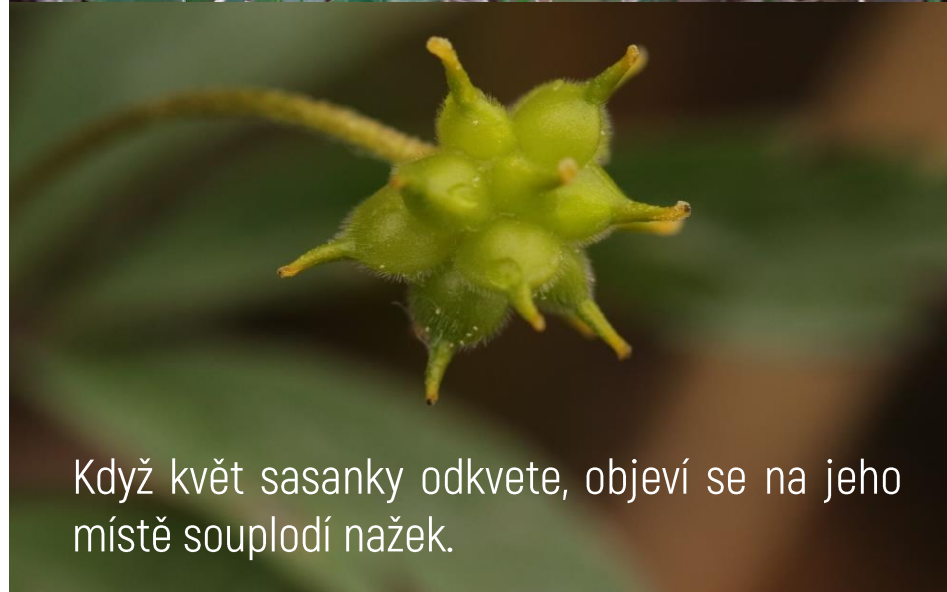
Latinské jméno rodu sasanka – *Anemone* vzniklo ze slova vítr – anemos.

V ČR rostou čtyři druhy sasanek. Vzácnější sasanka lesní roste jen v teplejších oblastech. Sasanka narcisokvětá roste jen nad horní hranicí lesa (nejvyšší polohy Krkonoš a Jeseníků), je kriticky ohrožená a chráněná.

Semínka sasanek a také violek pomáhají rozšiřovat mravenci. Semeno má na svém konci dužnatou část, tzv. masíčko, které mravencům chutná. Mravenci je vyhledávají a přenášejí, a tím umožňují šíření těchto druhů.

sasanka lesní

Když květ sasanky odkvete, objeví se na jeho místě souplodí nažek.

orsej jarní

pryskyřníkovité

Popis rostliny

- 6 až 10 cm, vytrvalá, poléhavá
- vyrůstá z drobných kořenových hlízek
- žluté lesklé květy
- celistvé, okrouhlé až ledvinité, kožovité listy

Stanoviště

vlhká místa v lesích, v blízkosti vodních toků, na vlhkých loukách

Doba kvetení

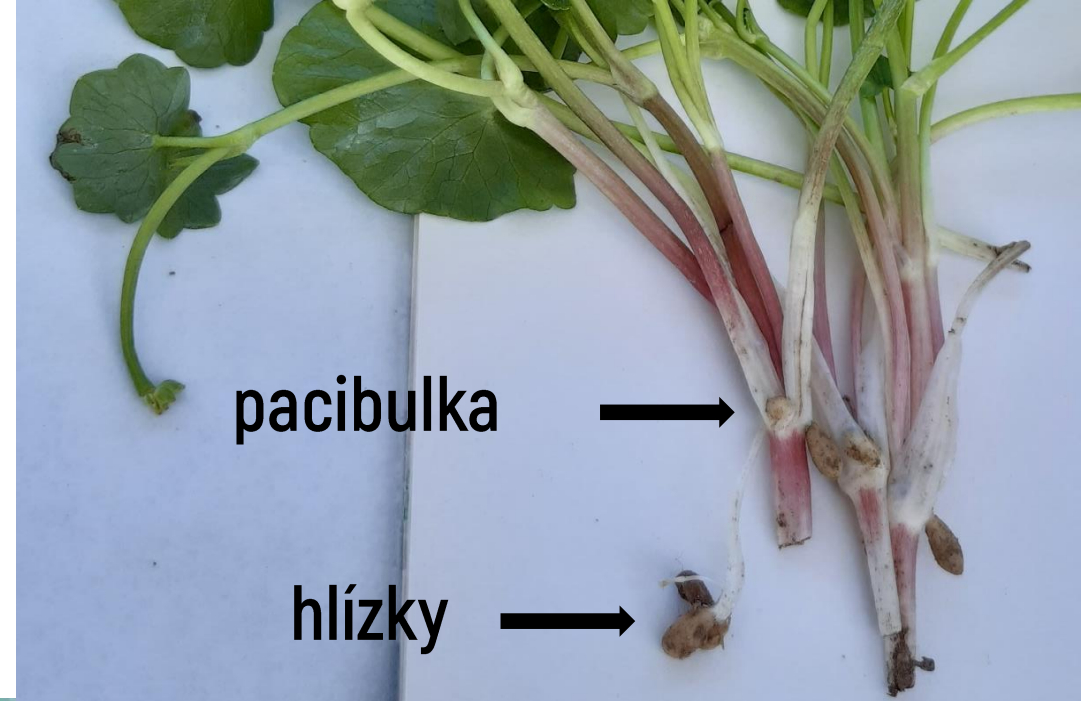
březen až květen

Zajímavosti

Poddruh orsej jarní hlíznatý má v paždí listů pacibulky, kterými se může nepohlavně rozmnožovat.

Hlízky se podobají fíkům, odtud latinské jméno tohoto rodu – *Ficaria*.

plicník lékařský

brutnákovité

Popis rostliny

- 15-35 cm, vytrvalý
- celá rostlina hustě chlupatá
- listy celistvé, s bílými skvrnami růžové až modrofialové květy

Stanoviště

listnaté lesy, křoviny a vlhčí půdy
bohaté na živiny

Doba kvetení

březen a duben

Podobný druh

plicník tmavý (nemá skvrny na listech)

Zajímavosti

Latinské (*Pulmonaria*) i české jméno plicníku je odvozeno od léčivých účinků této rostliny, které jsou protizánětlivé. Květy se využívají na čaj proti kašli a zánětům dýchacích cest.

☞ Návod na pokus pro děti

Plicník má květy růžové, fialové a modrofialové barvy. Změna barvy květů je vyvolána změnou kyselosti buněčné šťávy. V mladých květech je šťáva kyselá – květy mají růžovou barvu. Ve starších květech je buněčná šťáva neutrální až zásaditá – květy jsou fialové až modré. Jednoduchým pokusem se můžeme přesvědčit, že růžové a modré barvivo květů je stále to stejné barvivo, ale jeho barva závisí na stupni kyselosti buněčné šťávy. Stačí vhodit modrý květ do mraveniště. Mravenci nastříkají na květ kyselinu mravenčí. Tam, kde vnikne do buněk, zbarví se květ růžově.

pomněnka lesní

brutnákovité

Popis rostliny

- 20-60 cm, vytrvalá
- celá rostlina chlupatá
- listy celistvé
- drobné modré květy se žlutým středem

Stanoviště

světlejší místa listnatých lesů, louky, zahrady, místa s dostatkem živin

Doba kvetení

duben až červen

Zajímavosti

V naší květeně je 11 druhů pomněnek – jednoleté i vytrvalé.

Lidově se pomněnkám někdy říká myší ouško (název Myos = myš, otis = ucho).

Čeleď brutnákovité zahrnuje většinou rostliny drsně chlupaté, často léčivé (plicník, kamejka, kostival, hadinec...), okrasné a medonosné. Těžiště rozšíření je Středomoří a Blízký východ.

ptačinec velkokvětý

hvozdíkovité

Popis rostliny

- 15-50 cm, vytrvalá
- čtyřhranná křehká lodyha
- listy vstřícné, úzké, čárkovité
- bílé pětičetné květy

Stanoviště

světlá místa v listnatých lesích, křoviny, stráně a louky s dostatkem živin.

Doba kvetení

duben až červen

Zajímavosti

V naší květeně je 9 druhů ptačinců – jednoleté i vytrvalé.

Velmi se podobají rostlinám z rodu rožec. Liší se počtem čnělek na blizně – ptačinec má 3, rožec 5.

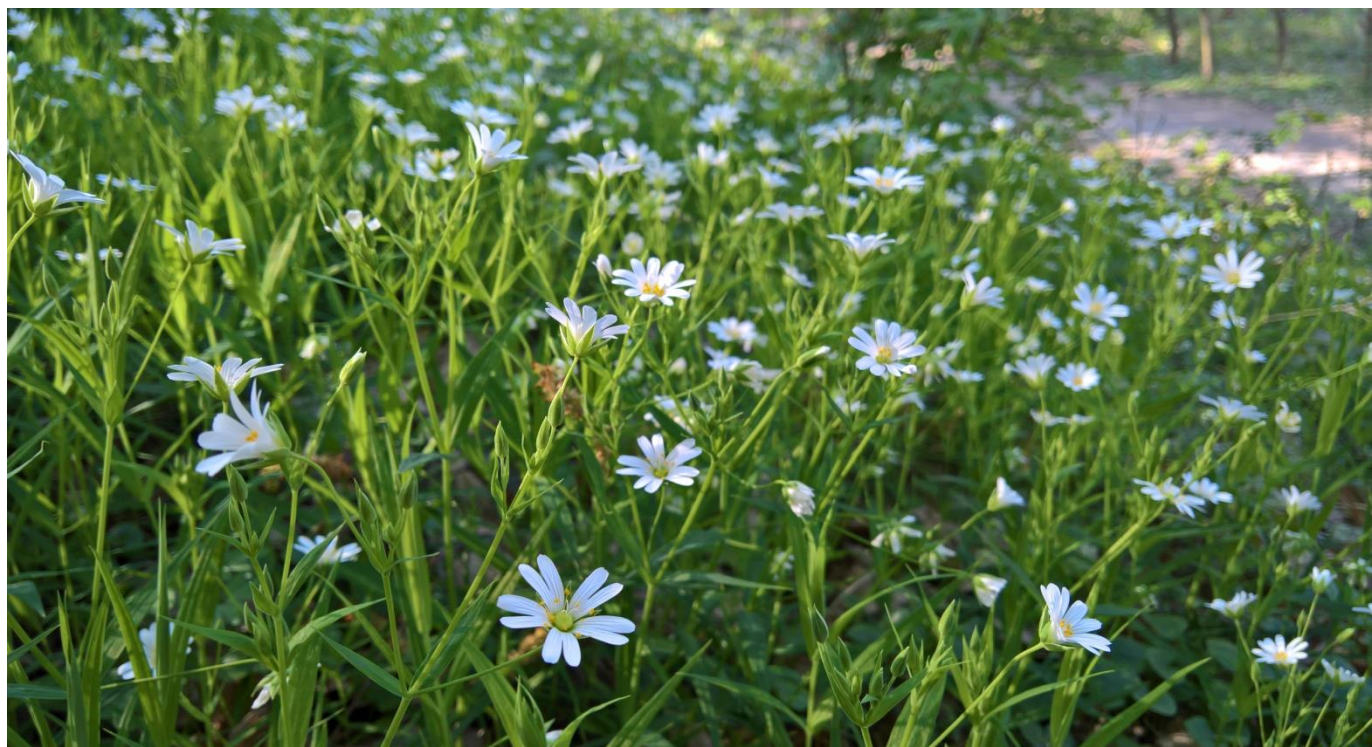
Ptačinec velkokvětý může vytvářet rozsáhlé porosty.

ptačinec – 3 čnělky

rožec – 5 čnělek

česnáček lékařský

brukvovité

Popis rostliny

- 20-80 cm, vytrvalá
- přízemní listy okrouhlé, lodyžní srdčité se zubatým okrajem
- bílé čtyřčetné květy

Stanoviště

světliny a lemy listnatých lesů, podél vodních toků, v parcích a zahradách, polostinná místa s dostatkem živin

Doba kvetení

duben až červen

Zajímavosti

Vůně a chuť rozemnutých listů připomíná česnek. Má vysoký obsah vitamínu C. Používá se občas do salátů nebo podobně jako česnek medvědí. Je hojný, není chráněný, lze ho sbírat. Je tradiční léčivou rostlinou, má dezinfekční účinky (obklady na nehojící se rány, dezinfekce dutiny ústní atd.).

Patří do čeledi brukvovité, která zahrnuje mnoho užitkových rostlin (zelí, kapusta, květák, brokolice, kedluben, hořčice, řepka...).

hrachor jarní

bobovité

Popis rostliny

- 20-40 cm, vytrvalá
- sudozpeřené listy bez koncové úponky
- růžové souměrné květy, později modrají
- velmi dlouhé kořeny

Stanoviště

světlá místa v listnatých i smíšených lesích, na hlubších slabě kyselých půdách

Doba kvetení

duben a květen

Zajímavosti

Plodem je lusk, stejně jako u dalších druhů čeledi bobovité.

Bobovité zahrnují byliny (častější v mírném klimatickém pásmu), keře i stromy (častější v tropech). U nás z čeledi bobovité zdomácněl akát, který se šíří jako invazní dřevina.

Na kořenech bobovitých rostlin žijí bakterie schopné získávat dusík (a tedy živiny) ze vzduchu a předávat ho rostlině. To bobovité rostliny zvýhodňuje v růstu. Živiny ukládají v semenech i dalších částech rostlin, proto se mnohé využívají jako plodiny (hrách, čočka, cizrna, sója) a píce.

